

АТАНАСИЈЕ ДАСКАЛ СРБИН

ИЗ ЛЕТОПИСА СРПСКИХ ЦАРЕВА И О ВОЈЕВАЊУ ЦАРА ТУРСКОГ СА ЦЕСАРОМ ХРИШЋАНСКИМ И О ПУСТОШЕЊУ СРПСКЕ ЗЕМЉЕ

Српска земља лежи са обе стране Дунава. Са истока на српској граници налазе се Грци и Цариград, Бугари и Мунтеани и белоградска орда, а иза њих Крим. Са јужне стране на српској граници налази се Албанска земља, а иза ње на мору лежи град Крит, којег. . . <не може се прочитати> Павле у посланици спомиње. . . <не може се прочитати>. . . Крићани су вазда лажљиви, зли . . . <затрто > . . . утроба празних. Са запада . . . (на) српској граници налази се Вене(ција. . .) морска земља. Са севера. . . тече река Дунав . . . па на српској граници налазе се Венгри, то јест Угри, а иза њих, изнад реке Дунава, лежи града Беч, цесарева престоница. Тако се Српска земља простире у ширину и дужину на све тисуће врста. Свом том Српском земљом владали су од давнина римски цареви. Свето крштење и веру Христову примили су од апостола Павла када је проповедао у Илирику, а то је Славонија, земља српска и хрватска. Свето писмо предао им је Тирил Философ, када је проповедао по Дунаву, као што пише у његовом житију.

Године 6707 [1199] стао је у Српској земљи кнез Стефан Немања. Овај је био родом од сестре Константина Великог и владао је доста година. А када је остарео, помишљао је у срцу својем да остави на кнежевство свог млађег сина Саву. А он [Сава] бејаше посушатељ Христов Јеванђеља, које каже: "Ко љуби оца или мајку више него мене, није мене достојан" (Матеј 10, 37). И тако, дакле, он, свети Сава, оставивши оца и мајку и кнежевину, побеже на Атонску Гору и тамо се постриже. Затим, и отац његов растуживши се, дође ка њему на Свету Гору и постриже се, те обојица угодише Господу. Спомен њихов чита се у прологу руском 12. јанура и 13. фебруара.

Оставио је он, кнез [Стефан Немања], уместо себе у кнежевини свог старијег сина Стефана другог. О слави његовој слушао је римски папа. . . и послао му краљевски венац, те се због тога прозва Првовенчани краљ.

За овим краљем дошао је краљ Стефан пети, којег слави Пролог за мај у 9. дан. На тога Стефана подигло се велико гоњење. Прво га је оклеветала маћеха, кћи грчкога цара Андроника. Оклеветала је она Стефана код његовог оца краља Милутина. Заповедио је [Милутин] да му очи избоду, а затим га је послао у Константинопољ. Седео је Стефан тамо, у заточењу,

седам година слеп. После тога устали су Турци на грчкога цара. Он је послао посланике своје српском краљу, зету своме, тражећи од њега помоћ против Турака. А ови посланици испричали су српском краљу Милутину као син његов ослепљени, Стефан, велику корист чини у граду Константинопољу и цару самом помаже својим страдачким животом, како је саветовао цара да истера Варлаама, вођу акинидинске јереси, која је била тада у Цариграду; и очисти цркву Божју. Слушајући ово краљ од посланика о сину својем Стефану, ражали се и сажали веома зашто таква зла показа према рођеном сину својем и посла војнике своје у помоћ Грцима. Послао је и писмо цару грчком, рекавши овако: "Када, дакле, Господ теби да победу, када одолиш Турцима и када се врати моја војска здраво, тада ми пошаљи сина мојег ослепљеног Стефана". Тако и би. Јер када су Грци и Срби у то време победили Турке, вратише се Срби часно краљу својем, водећи са собом ослепљеног краљевића Стефана. Када је он био на Овчем Пољу, у неком селу, ту је била црква Светог Николе. У тој цркви те ноћи краљевић Стефан чинио је свеноћно бдење. Седећи на четенију, задремао је и видео је у сну мужа у архијерејском одејанију како на длану држи две очиње зенице и говори ка њему: "Познајеш ли ме?" А он рече: "Ко си, господару?" Рече му, пак, свети: "Ја сам Никола". Ово рекавши, метну зенице на очи његове избодене. А када се Стефан пробуди, угледа светлост и виде све што је у цркви, али не јави о себи људима својим како види, већ дође до оца својега краља Милутина и опроштај један од другог примише. Блажени Стефан није показао очи своје, већ их је превио.

После мало времена престави се краљ Милутин. Тада се Стефан појави на скупштини и откри очи своје. И би велика међу људима, те к њему дођоше све велможе оца његова и поклонише му се. Тако седе Стефан на престо оца својега. Други брат његов Константин је од маћехе његове, а то је била кћи грчког цара, која је оклеветала Стефана. А тај Константин је сабрао туђе народе и кренуо на своје отачаство. Стефан такође сабра своју војску и крену против Константина. И изгину војска Константинова, а сам он убијен. Тако Стефан дође на краљевство српско.

После мало година подиже се бугарски цар Михаило Шишман и крену на српску власт. Стефан га је саветовао, говорећи: "Ако си моћан, устреми се на варваре, а не на хришћане, над којима ме Бог постави као старешину," А он ни мало не послуша Стефана шта о миру говори, већ сакупи Бугаре и Татаре задунавске и крену на Српску земљу са великом

гордошћу. И Стефан сакупи мали део своје војске и посла са њима сина својега Стефана, говорећи: "Идите, чеда, с миром у име Христово да се његов праведни суд испуни". Рекавши ово, окрену се на молитву. Када су се обе војске сусреле, победише Срби Бугаре и Татаре, па убише и самога цара Михаила Шишмана. И тако српски краља Стефан завлада Бугарским царством, Албанском земљом и многим грчким и италијанским градовима. Владао је седам година после враћања очињих зеница.

Затим, син његов, Стефан шести, злу намеру скова са бољарима својим, те дављењем растави од живота оца својег. И тако заврши свој добри живот овај страдалац Стефан – од оца својега примио је ослепљење, а од сина својег доживео је удављење. А син његов Стефан ако и зло учини пред Господом, јер је убио оца својег, многотрпељив и многомилостив Господ не учини и њему према безакоњу његовом, као што је он учинио оцу својем, већ увелича царство његово и учврсти га. После удављења оца својег владао је 40 година. Бојале су га се све земље око њега. Потписивао се као цар српски и бугарски и многих других земаља. Побеђивао је Турке, а и од великог Египта данак је узимао. И дошавши у Јерусалим и поклонивши се гробу Христовом, узео је тело светог пророка Исаије, донео га у Српску земљу и положио га у цркву са достојном чашћу.

И то су српски цареви од почетка њиховог краљевства и царства. Када су почели да господаре у хришћанској вери, тада су саздали многе манастире са оне стране реке Дунава све до мора, и са ове стране реке.

Прво је манастир Студеница, који има 12 камених цркава. А саборна превелика црква саздана је од самог мраморног камена белог и глатког као лед. Ту лежи скривено тело светог Симеона новог мироточца, чији спомен је фебруара 13. дан и маја у 9. дан.

Други манастир је светог Саве, првога архиепископа и учитеља српског. У том манастиру [Милешеви] у цркви лежале су мошти светог Саве и мошти двојице светих краљева српских, Владислава и Давида. Мошти светог Саве спалили су Турци у огњу 7175 [1667] из ових разлога: Неког Турчина мученог злим дусима привели су моштима светог Саве и исцели се од злих духова. А Турци, ђавољом завишћу покретани, подигоше везира, то јест старешину над свом војском цара турског, који нареди да се спали свети. Не чуди се томе како Бог предаде светитељево тело у огањ, већ помисли како себе није поштедео, но се предао у руке безаконика. Бог је такође и мног свете пустио у огањ још док су у животу

били, као што је написано: "Како су недокучиви његови судови и неистражљиви његови путови" (Посланица Римљанима 11, 33).

Трећи манастир је Дечани је Стефана цара и мученика, који је био ослепљен. Ту лежи и тело његово у цркви, у ковчегу. Саборна црква је грађена од мраморног камена белог и тврдог.

Четврти манастир је Осогово. Ту лежи тело светог Исаије пророка, тела светих мученика Кирика и Јулите, светог Илариона, новог епископа мегленског, и преподобног Јоаникија, сарадапонског чудотворца.

Пети манастир је Хопово. Ту лежи тело преподобнога Григорија Синајита.

Шести манастир је Тројачки. Ту је тело светога великомученика Теодора Тирона. Из тог манастира сам и ја грешни. Сва моја братија је заробљена и мачем побијена. Прво су Турци мучили духовног оца Пајсија да им покаже црквену ризницу. А он им ништа не издаде, те га због тога мачем посекоше 7196 [1688] године. Други монах именом Арсеније имао је своју ћелију на брду близу манастира. И њега узеше Турци и убише га мачем без икаквог разговора. Тада су и мене недостојног узели као плен. Али ме је Господ својим неизрецивим милосрђем избавио из њихових руку.

Седми манастир је Раваница. Ту лежи тело светог мученика кнеза Лазара Српског, који је ратовао против турског цара Мурата године 6900 [1392]. И убише прво Срби турског цара. Истога дана убише Турци српског кнеза Лазара, што се опширније описује у његовом житију.

Осми манастир је Крушедол. Тамо лежи тело светог деспота Стефана, који је ишао у госте својој сестри Марији, што се удала за турског цара Бајазита. Тај цар је ослепио Стефана и брата његовог деспота Гргура, те их је следе пустио у Српску земљу. У том манастиру леже и тела двојице синова овога кнеза и деспота Стефана – свети Максим, архиепископ и свети Јован, деспот, и мати њихова блажена госпођа инокиња Ангелина, жена Стефана деспота.

Девети манастир је Велика Пештера [=Пећ]. Ту лежи тело светог Арсенија, архиепископа српског, чији је спомен октобра у 28. дан. У истом манастиру су главе светих петочислених мученика и светих српских архиепископа Јевстатија и Никодима. Ови су имали такву власт да су сами постављали епископе у Српској земљи. А када је постало царство, тада је и патријарх тамо постављен био. То је било према дозволи

константинопољског патријарха Манојла, о чему се у српском летопису опширно говори.

Девети манастир је Рача.

Једанаести манастир је Љубостиња.

Дванаести манастир је Сопоћани, у коме почива тело светог краља Стефана трећег Храпавог.

Тринаести манастир је Морача.

Четрнаести манастир је Бања.

Петнаести манастир је Миси...<ако није Манасија>

Све ове манастире саградили су побожни цареви – ограде и ћелије камене и цркве одабраним каменом украшене и изнутра слике сликане златом арабљанским. И сасудима сребрним и златним и крстовима златним с камењем драгим обogaћивали су их. Било је и сваких утвари драгоцених. И мошти многих светитеља доносили су цареви и стављали у ове цркве. И села многа су давали. Винограда и вртова било је с много различитих плодова. Тако су лежали [манастири] украшени дивно, да је разумном, гледајући њихову лепоту, долазило да их назове други рај Божији. И других манастира било је много којих број не знам. Леже са обе стране реке Дунава, све до мора. И ови манастири били су богати изобилујући сваким обиљем. Па и сва Српска земља бејаше богата тих година, јер је сребрне руде било много и људи, прости сељани, богати су били. Облачили су одећу скупоцену од гримизног сукна, веселили су се и пили лозово вино добро и имали су такве сасуде сребрне и златне, да се у другим државама тих година није налазило тако. А шта је било после – слушај да ти исприповедам како се преокрену такво богатство и слава. И када чујеш шта је доле писано, можеш се користити ако волиш корист души својој.

И би, дакле, када Бог допусти Турцима и овладаше многим грчким крајевима, а затим се устремише на Српску земљу. И противљаху им се Срби чак 50 година, те тако Божијим допуштењем изнемогоше и Турци победише. И тада, у та времена разорена би сва Српска земља и не остаде десети део људи, а манастири велики сви попаљени и разорени бише. Богатства, пак, црквена сва разграбише Турци и Татари, као што сведочи летописац српски Георгије, архимандрит раванички. Пише овако: Када,

рече, наш манастир разорише Турци и сабраше све сребро и злато што бејаше у цркви, натоварише 12 камила и отидоше.

И бише сви манастири пусти кроз сто година. И опет за других сто година Српским земљама је под турском влашћу била. И опет су се људи умножили и обогатили, данак невелики Турци су узимали, манастири су без оскудице били и људи хришћани довољно су давали милостињу црквама и манастирима. Но, само Српска земља растеретила се бејаше ратова, и од манастира само трећи део не бејаше пуст, а два дела црква и манастира српских било је пусто у читавом турском царству за двеста година.

А сада, молим се, слушај шта би, како друго пустошење би.

Године 7191 [1683] јави се знамење на небесима: звезда са западне стране и бејаше налик метли. Звезду ову називају философи именом комета. Каже и ово неки древни философ – да када се ова звезда јави, то промену неког царства најављује. И као што рекоше неки–појава ове звезде најављује скончање царства турског, као што се то и посведочило. Јер треће године после појаве ове звезде, цесар Леополд посла велике дарове цару турском Сулејману Мехмеду како би мир учинио са њима. Али, Турци не хтедоше мира и удаљише се од њих и Бог одрвени срце цара њиховог са свим главарима његовим. И са свим силницима узбуну се и подиже се са свом силом својом и дође у Београд српски и оста ту, те отуда посла везира, то јест војводу својега са свим снагама својим. Посла их на римског цесара и на град његов, престоницу Беч, желећи и ову да узме за себе. Али, Господ Бог противи се гордима, а благовољење даје смиренима. Такође се противи Бог оним гордим Турцима што хуле на име Христово и на закон хришћански. Јер [Турци] рекоше: Видећемо да ли ће цесару [Леополду] помоћи распети Бог, којег он поштује. Због тога их [Бог] предаде уништењу.

Када цесар Леополд виде изненадно наступање Турака, побеже из града пред Турцима и сакупи снаге своје. Дође и краљ пољски у помоћ. И тако Божијом помоћи победише Турке и поразише их ударцем великим веома. И од тога часа устреми се на њих цесар са свом смелошћу и узео од њих многи тврди град у земљи угарској, и град Буду, престоницу угарску, у којој су Турци седели 120 година. Године 7195 [1687] опсели су га цареви Немци и освајали га читаве године, али га не заузеше, јер бејаше утврђен. И дођоше друге године, те побише и поразише турску силу, која беше сабрана и под градом Будимом, па узеше град ове године. И суседне

градове узеше и побише мноштво Турака. И тада се прикључише многи Срби, потчинише се цесару и почеше да гоне Турке. Гонили су их од града Будима до великог Београда српског.

Године 7197 [1689] сабраше се Немци и Срби и Угри и дођоше сви заједно на велики Београд. И сметоше се сви Турци и сва Македонија узбуну се и сам Цариград и сва Српска земља подиже се и побеже у планине и сви Турци бежаху према Цариграду. А српски војници који су били под Београдом у цесарској војсци, сви ти дођоше одатле и сабраше се заједно, и би војска велика. И поделише се на три дела, те се разиђоше по читавој Српској земљи и уђоше у жестоки бој с Турцима што беже и не беже. И тукоше се читавог тог лета и сву зиму, чак до пролећа, и паде са обеју [страна] велико мноштво без броја. И по свим градовима српским и по свим селима и по путевима и по планинама лежаху тела мртвих и котрљаху се људске главе турске и српске. Ове године Немци заузеше Београд.

И опет друге године посла цар војску своју на Турке. И сви Срби сабраше се на помоћ цару, те пођоше од Београда на сто врста и среташе се с Турцима на реци Морави. И падоше Турци и пребегоше. И опет по други пут те године сакупише се Турци и сам везир дође са свим силама царским, те стадоше под градом Нишом. И ту дођоше Немци и Срби и поразише их ударцем великим веома и нагнаше их на реку и утопи се много Турака у води. Немци узеше све залихе и све пушке турске одузеше, многе градове заузеше и секући Турке дођоше до пола Македоније и Средеца града и до самога Солуна. И многољудни град Скопље Немци и Срби попалише и разорише. И у другом граду по имену Ужицу сами Срби убише 12 тисућа Турака и разорише. Велики део немачке војске вратио се цесару у престоницу, а мали део остао је по оним градовима које су те године узели од Турака. И седели су у њима од месеца септембра до месеца децембра...Тада се сабраше Турци и Татари и потераше заостали део Немаца и Срба, те их изгнаше из тих градова које бежаху заузели те године.

Године 7199 [1691] Турци придобише Французе и дадоше им у Јерусалиму гроб Христов, а Французи им помогоше. А цесар окрену војску своју на француског краља, па узео са собом и Србе. Турци, пак, тада нађоше време и узеше све градове до самог Београда и тако Београд опседоше. Тада бежаше у Београду генерал Француз родом, начини издају и предаде Београд Турцима. Сви Срби уђоше у чамце, а чамаца је било до

десет тисућа, и сви побегоше реком Дунавом уз воду и дођоше под град Будим, који је под цесарем. Под Турцима нико од Срба не остаде, већ се сви цару потчинише и населише око реке Дунава и по другим градовима.

Следеће године сакупише се Немци и Срби заједно, дођоше до самог Београда и стадоше изнад реке Дунава. Такође и турски везир сакупи све Турке и Татаре. Име је томе везиру Ћуприлић. И тај је заузео Београд од цесара и бејаше се веома прославио код Турака. Поштовали су га сви, и сам цар, уздали су се у њега и сви су говорили како ће тај избавити турско царство од свих зала. И тако тај са свом силом турском устаде против Немаца и поче трубити и стрелјати из пушака. И бише се од јутра до подне. Срба је било 15 тисућа, а Угара 5 тисућа и сви су стајали на страни пошто им је тако заповедио кнез баварски. А генерал српски Јован Монастерлија видевши како је време битке настало, па тако утврдивши и учврстивши своје, пође с њима тајно из Турака и нападе на њих силно. Турци, пак бејаху изнемогли бијући се с Немцима. Срби зачас подреше до половине турског табора, секући их непоштедно. И не могаше Турци да се поправе, већ их потераше Немци и Срби и убише тога дана 25 тисућа Турака. И самога везира Ћуприлића тога дана Немци погодише, те умре до вечери и погибе турска нада. У то време је Београд био граница и руб између Немаца и Турака.

И тако кроз десет година од тог жестоког боја, многоплодна и изобилна и многонародна Српска земља све запусте. И градови сви и села сва запустеше. И манастири велики царски и цркве красне живописане златом запуштене. А жртвеници и олтари свети где се приносила бескрвна жртва – тамо се сада звери дивље и нечисте плоде. Тако, када је Бог дозволио због грехова наших [страдање], погибосмо за безакоње наше као древни Израилљ. Али, ово да кажем са Давидом: "Ако ћеш на безакоње гледати, Господе, ко ће остати, Господе?" (Псалми 129, 3). О овоме немам шта друго говорити, само име Господње нека је благословено од сада и до века. Како зажеле Господ, тако и учини. И опет – ако добра примисмо од руке Господње, зар нећемо зла примити?! И тако Господ све три оне напасти, – од којих је Давид само једну на град свој примио, – у садашње време пустио је на Српску земљу: прво, помор, затим мач и помор заједно, и ропство пасије и месо људи мртвих који су умрли од глади.

Све је ово било у моје дане и очи моје видеше. Лежаху лешеви помрлих људи српских по свим улицама великога Београда. И по свим пољима његовим и на свим путевима његовим лежаху мртви и не бејаше

никога да их покопа. А који су живи ходали – на њима не бејаше ни изгледа ни лепоте људске, већ бејашу поцрнели од глади и лица су им била као лица етиопска. И тако скончаше и не остаде десети део људи. А они који су остали, избегаше из своје земље и оставише је сву пусту. Они живе око Будима, града угарскога, пошто су сав тај крај освојили Турци. И сада живе у њему Срби, који су остали, признају власт цесара и војују против Турака од све своје воље до овога дана.

Слушајте, вољени, да вам кажем каква знамења и страховања бејашу тада. Тих дана јавише се најпре са небеса многа знамења, а затим земљотрес, у ваздуху промена и међу људима многа пометња и негодовања и глад. Многи су говорили и ово – да се приближио дан великог суда Божијега. Бежали су људи од града до града и бејаше крвопролиће велико.

ПЛАЧ О ПУСТОШЕЊУ ЦРКВЕ БОЖИЈЕ

Ако је негда пророк Јеремија плакао због пустошења јеруслимског, како ја јадни да не плачем на Јордану отачаства.

Јер цркве свете, кћери сионске, заједничке матере наше, пред којом стојаху чеда и мноштво слугу и синови њени многи одевени у висон и багреницу – служили су у њој Господу дан и ноћ.

И сама она [Црква] бејаше украшена скупом одећом, сребром и златом и камењем драгим и веселаше се кроз све празнике Божије, а сада седи на горама опустошена и плаче као удовица лишена мужа својега и чеда својих, омрзнута и одгурнута на много година и прибежиште бесловесним зверима.

Тамјана и мириса смирне, уз то, нема више у њој, песме Божије и песме ангелске не чују се сада из уста њених, већ глас птица и јаук звери горских.

Синови твоји празновали су празнике Божије са тобом, а сада ликују звери у теби.

Исток и Сирија, Египат и Либија и Етиопија и сви Исмаиљћани са свим ратницима својим и са свим оружницима својим и са свим снагама својим – данима су ишли кроз земљу твоју и коначили су по селима твојим и јели су све плодове израсле на храну људима твојим и палили су све кровове у земљи твојој и пустошили винограде твоје и дрвеће плодно секли и у огањ бацили.

И порази те Господ раном великом, чашом горчине напоји те, јер синови твоји пред тобом стоје као изданци маслинови око трпезе твоје, а сада страдаш због страшне смрти њихове.

Одузе Господ све весеље твоје од тебе и обуче те у ризе туговања и место багренеце одену се у одећу оцрвећену од крви синова својих.

Авај мени шта ти би, невесто Божија, како си изменила лепоту лица својега?!

Сина оплакујем!

Подиже ме Господ да за тобом плачем, водитељко моја.

Сисе твоје нахранише ме, окрилати ме одавде благодат Божија што је у теби.

Окуси душа моја и разуме срце моје као сам слатка и заволе.

И зажелех да би увек са мношвом била, како је весела и светла, и да одагна тугу и жалост срца мојега.

Та пророке друговима Божијим начини и апостолима даде одважност пред мучитељима.

Та преподобне у пустињи весељаше и мученике у мукама учвршћиваше.

И од Божијег престола послана јесте.

Желех до смрти моје да живим у теби, у страни твојој, али завист противника разлучи ме од тебе.

Ко зна када ће се вратити теби слава твоја?

И опет, ако се смиљује на тебе створитељ свих, вратиће се теби део баштине твоје и умножиће се синови твоји.

Најзад, верујем Владици мојем који од века чини преславна [дела], како тај тежи, као што се каже, да устима свих светих пророка очисти земљу твоју.

И сам тај Господ нека заповеди синовима северним да освете крв синова твојих.

И тада ће Господ одвратити поруку твоју, те ћеш се обновити и узрадовати.

МОЛИТВА И БЛАГОДАРЕЊЕ БОГУ ПИСЦА ОВЕ КЊИЖИЦЕ

Шта да ти вратим, Владико мој, Господе Исусе Христе, Боже мој, за све што си ми дао?

Коју похавлу да принесем твојем великом милосрђу или коју песму да успевам ја недостојни твојој прехвалној величини што си ме избавио од свих мука мојих и од свих зала надошних на ме?

Ти, Владико, избавио ме јеси од мача и од напасти и од навале рода агаренског, јер они често шкргутаху на ме зубима својим, а ти, Господе мој, одагнао их јеси од мене.

Међу змијама и скорпијама родих се ја и чеда аспидова отворише на ме уста своја, али од страха твојег, Господе, не дотакоше се мене.

Због тога молим ти се да ме не оставиш када посустаје душа моја.

Ти снага моја, Господе, од младости моје заштитник и помоћник мој јеси.

Јер када сам био у невољи и поруга синова матере моје, отац мој и матера моја презреше ме, а ти ме, Господе, прихватио јеси и упутио ме јеси на прави пут речи књижевних.

Поново си учинио да не идем за бесрамном љубављу младића и одвратио си срце моје од сујетне лепоте лица њихових и усадио си у срце моју велику мржњу према лудом говорењу њиховом.

Ти си ме, Господе, убројао међу оне што се тебе боје.

И од користи ми бејаше када очајања покриваху душу моју и када помишљаше срце моје лукаво пред тобом како неће бити спасења од тебе у последње дане.

Тада си ме ти, Владико и Боже мој, изненада просветлио твојом огњесветлосном благодаћу и опет одатле узвиси срце моје и помисли високе и удаљи се од њега благодат твоја.

Авај, тада ме покрише морски валови, бејаше ми последње горе од првог и изли се вода до душе моје и би ми подне као поноћ и ходах у тузи и жалости, узнемиривали су ме и хулили сви непријатељи моји и тада се испуни душа моја горчином и тугом.

И када видех како не налазим себи помоћи на земљи, тада завапих ка Вишњему и убрзо је [душу] услиша Господ, те скину прегрешења њена и снагом духа очисти је и заповеди јој да се нада у милост и у благодат његову.

Јер ако, ваистину, Бог не би дао ово људима на помоћ, тада би многи изгубили наду у своје спасење.

За ово нека је слава неизрецивој премудрости твојој, Владико, јер таква добра дарујеш роду људском.

Слава теби, Боже, јер дошљака у туђој земљи посећујеш и не одбацујеш молитве уста његових.

И још молим ти се, Боже мој, да ме не оставиш када се горди срце од духа благодати твоје бежећи, већ ме укрепи да живим у чистоти и са чистом савешћу до последњег дисања мојег.

И не затисни уста моја од слављења пресветог имена твојег, да те славим у све дане живота мојег како си благословен у веке векове, амин.

О МОШТИМА И ОСТАЦИМА КОНСТАНТИНА ВЕЛИКОГ, КОЈЕ ДОНЕСЕ СИН ЊЕГОВ ИЗ НИКОМИДИЈЕ

Када је царевао син Константина Великог Константин, пренесе остатке оца својег са свом и царском почашћу из Никомидије у Константинопољ и погребе га са славом и великом царском почашћу у храму Светих Апостола. На крову гроба овог Константина Великог и првог цара нађоше се у оно време неки најмудрији мужеви освештани и видовити и писаше ова књижевна писма на том крову гроба, који бејаше пурпуран. А ова писма нису била како приличи да тумаче о чему се говори, већ су се писала само почетна слова. Ова су писма јављала и о турском царству и крају његовом. Називаху се [ова писма] хрисми, као што је истумачио премудри патријарх кир Генадије у време царства кир Јована Палеолога, који је остварио осми сабор у Фиренци. А када је [Генадије] истумачио, био је мирјанин и судија царског суда. Која су то писма била на гробу Константина Великог што само почетна слова имена имају? То су писма што нађоше писана над Константиновим гробом.

Тумачење тих писама, која је тумачио Схоларије, патријарх константинопољски:

У првом индикту Измаилова царства, званом Мухамед, одолеваће род Палеолога, седмобрди [град] ће се држати и у њему царевати, многим ће народима владати, острва ће пустошити све до Црнога мора и суседе ће победити. У осмом индикту Пелопонез ће држати. У деветом индикту против северених крајева ће ратовати. У десетом индикту Далмати ће одолевати. Опет ће се вратити време Далматима, битка ће се подићи, велики део ће се уништити и мноштво северених племена по мору и копну на рат ће се спремити. Измаилу ће одолети, а од његовог рода цареваће мало и лоше. Сав руски род одолеће Измаилу. Седмобрди ће освојити сопрономијама. Тада ће рат подићи једноплемен, ужасан, све до петог часа

и глас ће завапити трипут: Станите, станите са страхом, веома брзо ћете се удостојити да на десној страни мужа нађете мужаствена, дивна и крепка; овога узмите, господарем га поставите, јер ми је драг, и њега узевши, вољу ћете ми испунити.

Од времена Константина Великог, на чијем се гробу написах она горе споменута писма, до времена царства кир Јована Палеолога, што је истумачио Генадије Схоларије, бејаше [1] 101 година од рођења Господа нашега Исуса Христа и 329 година од Христа до смрти Константина Великог.

ПРЕДГОВОР ОВОЈ КЊИЖИЦИ

Бог је све од небића створио крепком својом речју и учинио је све светим својим духом, као што рече псалмопевац: "Речју Господњом небеса се створише и духом уста његових сва сила њихова" (Псалми 32, 6). Премудри Бог наш овако је распоредио: најпре небеска поглаварства, затим земаљска царства успостави и над сваком земљом постави цара. Због грехова људских и гордости подиже Бог царство на царство. Као што каже Илија: Ако хоћете и послушате мене, добро ћете јести, ако ли ме не послушате, оружије ће вас појести: И Давид такође говори: "Бог је судија" (Псалми 74, 8). Једнога понижава, а другога узноси и спомен његов је из рода у род. И преноси царство од народа народу, као што рече неки премудри учитељ: Видиш ли, љубљени, промене мирске монархије, како иде од народа народу. Прво, дакле, код Халдејаца бејаше, одатле Персијанцима предаде се и опет Јелинима дође, одакле се Римљанима пренесе и одатле се код Немаца успостави. Бог није само овима дао власт, већ је и сваком народу допустио да у своје време влада, као што је Грцима, Бугарима и Србима и другим многим народима дао да владају. И у хришћанској вери побожно су царевали Грци и Бугари, а такође и Срби. А откада је Бог допустио Турцима да овладају, сви побожни закони и обичаји несташе, те цркве свете постадоше игралишта зверова и станишта птица небеских. И оста сва Србија пуста када је тако Бог допустио због грехова наших.

Због тога од мојег неразумља изнесох ову малу књижицу. Једно, дакле, узех од старих летописа српских царева, а друго сам очима својим видех — време рата, немира и крвопролића што се збило у моје дане. Тако написах

ове речи на слушање твојем побожном слуху. Но, и за ово молим твоје царско благодородије да не покуди моје неразумље. Јер нисам у философској вештини васпитан, већ ово пишем отуда што је од Божијег старања и поучавања и делимичног даривања и од познавања божаственог списка, а највише отуда што ме Господ васпитао многим жалостима, бедама, прогањањима и потуцањима. Још и отуда што од Турака многа зла видесмо – гоњења и пустошења светих цркава и коначно погубљење рода српског. Због тога је и мој долазак овамо био.

Шта да кажем или шта да говорим? Само ово разумем што је од свесилног Бога тако било. И том једином у Тројици Богу нека буде од нас слава и хвала у веке векова, амин.

Смирени и најнижи богомолац твој
Атанасије даскал Србин

О ТУРСКОМ ГОЊЕЊУ МОНАХА

У царству турског цара султана Мехмеда, у Српској земљи, у манастиру Раваници живело је до тридесет монаха, међу којим неки бејаху [веома] искусни. Тамо је живео Аврамије испосник. Живеше близу тога манастира, у планини, у колиби својој коју је саградио сам својим рукама. Бејаше то муж смирен, тих, кротак и незлобив. Имајући уздржање велико, доживео је 70 година. И увек је књиге писао и повезивао и давао у манастир. Ноћу је по планинама ишао са дивљим зверима.

Турци су у то време веома вређали и вукли монахе за косу и чупали им браду, тражећи много хране и новаца. А монаси су се само милостињом откупљивали и од труда својег хлеб јели. Још су и Турке хранили, али су их они за храну тешко мучили. Од те страшне муке по дану су у планине бежали, а увече су у манастир долазили да хришћанско правило, што су оци монасима предали, у цркви Богу обављају, не преступајући предања која им свети оци оставише. Иако многе године под агаренским игом провели и беде многе претрпеше, у овим гоњењима нађоше се неки монаси трпељиви и искусни, као што је раније поменути Аврамије.

Живео је у том манастиру Раваници још неки млад монах по имену Ананије. Када је имао 20 година, из неког краја недавно је дошао у тај манастир. А братија гледаху овога како се често труди, моли, пости и књиге чита, у ноћи по планинама хода учећи се од онога Аврамија. Братија га веома прекореваху, јеретиком га називаху. Он је, пак, постио не ради славе људске, већ бојећи се стомакоугодија и сластољубља и блуда што се отуда рађа. Био је искусан у божаственим списима и сећао се оне у [Старом] завету речи: Једе Јаков и насити се и одметну се вољени, устима одебља и рашири их, остави Бога створитеља и одступи од Бога спаса својег (V Мојсијева 32, 15). Тако и светог апостола Павла који говори: Јело нас неће поставити пред Бога (упор. Јеврејима посланица 13, 9). На ово и слично овом помишљајући, постављаху себи границу уздржања. Због тога су му се монаси подсмевали, а он је све трпео због Христа ради нас распетог.

Једанпут га неки брат, запаливши се гневом, удари чврсто палицом преко левих ребара. А он окрену десну страну и удари га по десној страни. Он, укрепљен Христовом благодаћу, ништа не одговори, већ у том часу изиђе из куће за братом оним. А онај видевши га да према њему иде, смилова се и паде пред ноге његове тражећи опроштај. Он се такође поклони и даде му опроштај, не задржавајући уопште гнев.

Био је милостив веома. Једанпут када је дошао у неко село, виде убога стара човека како лежи, прсти ручни и ножни бејаху му промрзли и жена стара сеђаше пред њим. Монах је тај запита:

– Чиме храниш мужа својега?

А она одговараше:

– Идем, рече, од куће до куће и просим храну и немам више од ове погаче коју видиш у ватри и њу ћу појести с мужем мојим болесним, те ћу поћи да опет просим за сутрашњи дан.

Монах немајући више од једног сребрника, даде и њега жени тој да прехрани мужа својега. Некада је и одећу своју давао сиромашнима.

Са Агаренима се мушки препирао о Христу Господу нашем и разобличио је превару Мухамедову пред царевима слугама. И тукоше га јако палицама. Један од њих истрже свој мач желећи да га убије, а он постаде невидљив пред очима његовим. Прорекао је монасима да ће доћи пустошење све Српске земље и манастира и читавог царства турског. Један брат узевши жезло, тукао га је. А он рече њему:

– Као што Жидови не послушаше речи Господње, тако и ви.

Једанпут дође у тај манастир велможа баше босанског. Под њим бејаше манастир са свим селима око њега. Тај узимаше и данак од манастира. И стаде пред њега монах Ананија држећи у руци своју књигу Нови завет. Запита га Турчин:

– Како је име књизи?

А он му рече турским језиком:

– Инчил, то јест Јеванђеље.

Велможа га још упита, говорећи:

– Реци ми, калуђеру, шта пише у твојој књизи – да ли ће победити нас хришћани или ћемо ми њих победити?

Тада управо бејаше почео рат турски са цесарем римским. И рече му монах Ананија:

– Пише, рече, у књигама нашим да ће се ваше царство разорити, а остатак ваш истребити.

А Турчин велможа махнувши главом, удари се десном руком по колену, као што је њихов обичај, и не учини монаху никаква зла, већ и сам посведочи, говорећи:

– Када је, рече, наш пророк Мухамед умирао, упиташе га Турци да ли ће много на земљи владати? А он им рече: Када се испуни после мене тисућу и деведесет година, тада ће сав род турски изгинути.

Ми, пак, сматрамо да Бог даје и допушта лажипророку да каже истиниту реч, као што је писано у Старом закону: "Ако, рече, пођу људи моји лажипророку, тамо ћу им ја одговорити, а пророка ћу тога погубити за безакоње његово".

И толико ми доведе.

И опет се вратимо и поменимо и завршимо слово о монасима Аврамију и Ананији. Аврамије се престабио после разорења манастира Раванице и после спаљивања његовог. Изгнан од Турака, и Анананија се престабио. Уснуо је у Београду великом и погребен је био часно од хришћана. Два страдалца и раба Христова пређоше и престабише се од овога света 7195 [1687] године.